

Subject Area
Special Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 103
PP: 3492-3509

Arrival
09 August 2022

Published
26 October 2022

Article ID Number
64956

Article Serial Number
23

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sssj.64956>

How to Cite This Article
Doğan, O., Yardımcı, H., Tanrıverdi, R. & Yardımcı, S. (2022). "Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Sunulan Özel Eğitim Hizmetlerine Yönelik Yönetici ve Öğretmen Görüşleri" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:103; pp:3492-3509

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Sunulan Özel Eğitim Hizmetlerine Yönelik Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Manager And Teacher Opinions About Special Education Services Offered By Guidance And Research Centers

Okan Doğan¹ Hakan Yardımcı² Ramazan Tanrıverdi³ Sevim Yardımcı⁴

¹ Müdür Yardımcısı., Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yozgat, Türkiye

^{2,3} Müdür Yardımcısı., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bölümü, Ankara, Türkiye

⁴ Öğretmen., MEB, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde sunulan özel eğitim hizmetlerine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır. Durum çalışması ile desenlenen araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme ve ölçüt örnekleme birlikte kullanılarak Kahramanmaraş ilinde bünyesinde özel eğitim sınıfı bulunan okullarda görev yapan farklı branşlarda toplamda 20 öğretmen ve yönetici araştırmaya dahil edilmiştir. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler sonrasında veriler, içerik analizi yapılarak incelenmiştir. İçerik analizi doğrultusunda oluşturulan tema ve kodlar ait bulgulara yer verilmiştir. Araştırmada sunulan hizmetlerin türüne, eğitsel değerlendirme ve tanılama süreçlerine, eğitim ortamlarına yerleştirme süreçlerine, yaşanan güçlükler ve çözüm önerilerine yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Özel eğitim hizmetlerinin etkililiği yönünde yönetici, öğretmen, öğrenci ve aile gibi diğer paydaşların özel eğitim farkındalığının oluşmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Özel eğitim hizmetlerinin eğitsel tanılama ve yerleştirme süreçlerinde yaşanan güçlükleri giderilmesi amacıyla ortaya konulan çözüm önerilerinde en temel vurgunun özel eğitim okullarının yaygınlaştırılması ve farkındalığın artırılması olduğu görülmektedir. Araştırmada uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik öneriler de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama, Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü, Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

ABSTRACT

The main purpose of this research is to demonstrate the views of teacher and managers on the special education services offered in Guidance and Research Centers. The research, which is sampled by the case study, uses the method of interview a qualitative research method. In total, 20 managers and teachers from various fields working with special education classes at different schools in Kahramanmaraş province have been included in the research, using maximum variation sampling method and criterion sampling. A semi-structured interview form developed by the researchers was used for the data collection. After the interviews, the data was analysed by content analysis method. The findings of themes and codes created in accordance with content analysis have been mentioned in the paper. It has been observed that special education awareness of the stakeholders, such as managers, teachers, students and family, has significant importance for the effectiveness of special education services. To increase the accesses and awareness for special education schools is one of the main solution proposals to address challenges experienced in the educational diagnostic is and replacement process. The research also includes recommendations for executives and researchers.

Keywords: Special Education, Educational Assessment and Diagnosis, Guidance and Research Center, Special Education Services, Manager and Teacher's Views

1. GİRİŞ

Eğitim kurumları öğrenciler, öğretmenler, danışmanlar ve psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve hemşireler, destek personeli, yönetim, veliler ve toplumda ilgili diğer bileşenleri bir araya getiren karmaşık insan örgütleridir. Günümüzde, bireylerin yaşamını daha karmaşık zorlayıcı hale getiren bilim, sağlık, kültür, sosyal alanlardaki değişimler toplumsal hayatı etkilediği gibi eğitim kurumlarını da etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle kuşakların iyi yetiştirilmesi ve değişen toplum yapısına uyumunun sağlanması zorunlu hale gelmektedir. Bu bağlamda eğitim kurumlarında rehberlik hizmetleri ve özel eğitim hizmetlerinin etkin ve verimli yürütülmesinde Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) büyük öneme sahiptir. Ülkemizde ilk defa RAM'lar 1955 yılında 6 ilde kurulmuş olup bu kurumlara yönelik yasal düzenleme 1968'de Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği adında yürürlüğe konulmuştur (Kekeç ve Töre, 2020). Okullarda taramalar yapma ve problemli öğrencilerle terapi yapma, okul başarısızlıklarını inceleme, test geliştirme ve özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler için özel eğitim sınıfları açma gibi Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine verilen görevler bu kurumların araştırma rolünün daha etkin olduğu anlaşılmaktadır (MEB, 1968). Rehberlik ve araştırma Merkezlerinin özel eğitim hizmetleri bölümü ve

rehberlik hizmetleri bölümü olarak yapılandırılması 2001 ve 2017 yıllarında yayımlanan Rehberlik Hizmetleri Yönetmelikleri oluşturulmuştur (MEB, 2001; 2017). Yönetmeliklerde bu kurumların araştırma misyonundan çok ilgili bölümlerin işleyiş süreçlerine odaklanılmıştır. Özel eğitim hizmetleri bölümünde RAM'lara başvuran/yönlendirilen özel eğitim gereksinimi olan öğrencileri tanılama ve değerlendirme süreci görev, yetki ve sorumlulukları yer alırken rehberlik hizmetleri bölümünde ise hizmet bölgesindeki eğitim kurumlarının rehberlik hizmetlerine yönelik koordine, işbirliği ve izleme görev, yetki ve sorumlulukları ön plana çıkmıştır. Randevu süreci, başvuru süreci, eğitsel değerlendirme süreci, kurul iş ve işlemleri süreci, MEBBİS işlemleri, raporlama süreci, aile eğitimi ve rehberliği, yerleştirme ve öğrencilerin izlenmesi, sınav tedbiri işlemleri, okullarda yürütülen özel eğitim hizmetlerini izleme süreci başlıklarında RAM'ların özel eğitim hizmetleri bölümüne ait işlevsel ve detaylı bilgiler RAM Kılavuzu'nda paylaşılmıştır (MEB, 2018). Ülkemizde özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için yapılan en son yasal düzenlemeler ise 07/07/2018 tarih ve 30471 sayılı MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (ÖEHY) ve 20/02/2019 tarih ve 30362 sayılı Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik'tir (ÇÖZGER). Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tıbbi tanılama süreçleri yeniden düzenlenmesi ve eğitsel değerlendirme ve tanılama süreci, eğitim hakları, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim, bireysel eğitim programları, erken eğitim, eğitim ortamlarına yönlendirme, aile eğitimleri bu iki yasal düzenlemede günümüz değişim şartlarına uyarlanarak geliştirilmiştir.

Toplumdaki her bireyin eğitim hakkı sahip olduğu ve bu eğitim hakkında faydalanabilmesi amacıyla eğitimde fırsat eşitliği kavramının ortaya çıkması ile özel eğitime ihtiyacı olan dezavantajlı bireylere yönelik eğitim anlayışı daha da belirginleşmiştir. Bireylerin eğitim ortamlarından eşit ve adil şekilde faydalanması kişisel ve gelişim özelliklerinin farklılığını dikkate alarak eğitim süreçlerinin yürütülmesi fırsat eşitliliğini sağlamaktadır (Kuzgun, 2019). Eğitimde fırsat eşitliliği kapsamında bulunan özel eğitim kavramının çeşitli tanımları alanyazında yer almaktadır. ÖEHY'e göre özel eğitim; *"Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi"* şeklinde tanımlanmıştır (MEB, ÖEHY, 2018). Eripek (2005) ise bağımsız yaşama ihtimalini en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için bireysel programlar planlayan ve bu programları sistematik şekilde uygulayıp değerlendiren öğretim hizmetlerinin bütünü olarak tanımlamaktadır. *"Özel eğitim, özel gereksinimli çocukların eğitimi için özel yetiştirilmiş personel eşliğinde, özel geliştirilen eğitim programları ile çocuklarının özür ve özelliklerine uygun eğitim ortamlarında yapılan çalışmalar olarak tanımlanabilir"* (Özsoy, Özyürek ve Eripek. 1988 Aktaran: Ünsal, 2019, s.9). Bu bağlamda özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçları doğrultusunda bireyselleştirilmiş eğitim programlarını araç gereç ve materyallerle düzenleme yapılarak uygun ortamlarda gerçekleştirmesidir. Özel gereksinimli birey ise Akçamete'ye (2019) göre özel gereksinimli birey öğrenmede problem yaşayan çocukları ve özel yetenekli çocukları kapsar (Akçamete, 2019). ÖEHY'de *"Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireyi"* şeklinde özel eğitim ihtiyacı olan birey olarak tanımlanmıştır. Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler gereksinim düzeylerine göre görme engelli birey, hafif düzeyde otizmi olan birey, hafif düzeyde zihinsel engelli birey, işitme engelli birey, orta düzeyde otizmi olan birey, orta düzeyde zihinsel engelli birey ve özel yetenekli birey şeklinde sınıflandırılmaktadır (MEB, ÖEHY,2018).

Özel gereksinimli bireylerin eğitsel tanılanması RAM'da oluşturulan Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu tarafından yapılmaktadır. Nesnel, standart testler ve bireyin özelliklerine uygun ölçme araçlarıyla yapılan eğitsel tanılamada, bireyin zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal gelişim özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri ile engelli sağlık kurulu raporu, eğitim performansı, ihtiyacı, eğitim hizmetlerinden yararlanma süresi dikkate alınmaktadır (MEB, 2018). Tanılama işlemi sonrası özel eğitim değerlendirme kurulu raporu düzenlenmektedir. Tanılama faaliyeti sonrası uygun görülen bireyler; kaynaştırma eğitimine, özel eğitim sınıfı ya da özel eğitim okuluna yerleştirme işlemi yapılmaktadır. Yerleştirme işlemleri il ya da ilçe yönetimlerinde kurulan Özel Eğitim Hizmetleri Kurulunca yapılmaktadır. Eğitimin en az sınırlandırılan ortamlarda özel gereksinimli bireylerin ilgi ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanabilmesi ve toplum içerisinde yaşayabilmesi bireyselleştirilmiş eğitim programı ile uygun araç gereç ve materyallerle sağlanmaktadır (Selvi, 2016). Özel gereksinimli bireylerin bireysel ihtiyaçlarına ve performanslarına göre en az sınırlandırılan ortamlarda eğitimleri sağlanmalıdır (Sayan, 2019).

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin gelişimlerinin izlenmesi eğitimde sürekliliğin sağlanması amacıyla erken çocukluk döneminden başlayarak eğitimin her kademesinde izlenir. Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu, RAM, okullar, kurumlar ve aile bireylerin gelişimlerinin izlenmesine yönelik faaliyetleri iş birliği içinde yürütür (Küçükgöz, 2020). Yapılan araştırmalarda izleme süreci birey uygun eğitim ortamına yerleştirilmesinden sonra belirli aralıklarla bireye uygulanan programın izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak izleme ve değerlendirme süreçlerindeki uygulamaların sınıf öğretmenin sorumluluğuna bırakılmıştır (Özak, Vural ve Avcıoğlu, 2008).

1.1. Problem Durumu:

RAM'daki özel eğitim hizmetleri bölümü, özel eğitim hizmetlerinin bütünlük içinde yürütülmesi sürecinde büyük rol üstlenmektedir (Göncü, 2019). Alanyazında bu konu ile ilgili çalışmalar genel olarak incelendiğinde RAM'lardaki özel eğitim hizmetleri bölümünün işleyişi ile ilgili eğitsel tanılama ve değerlendirme süreçleri dışında çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ise, RAM'larda eğitsel tanılama ve değerlendirme süreci ile birlikte sunulan özel eğitim hizmetlerine ilişkin görüşleri geniş bir açıdan ele alınmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçların özel eğitim hizmetini yürüten eğitim kurumlarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi "RAM'larda sunulan özel eğitim hizmetlerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri nelerdir?" şeklinde ifade edilebilir.

1.2. Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmanın amacı, RAM'larda sunulan özel eğitim hizmetlerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- RAM tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinde okullara sunulan hizmetler nelerdir?
- 2- RAM'larda özel eğitim hizmetleri bölümünün sundukları hizmetlerin etkililiğine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri nelerdir?
- 3- Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecine ve eğitim ortamlarına yerleştirme sürecine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri nelerdir?
- 4- Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde ve eğitim ortamlarına yerleştirmelerinde yaşanan güçlükler için yönetici ve öğretmen önerileri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Eğitim örgütlerinde yürütülen özel eğitim hizmetlerinde RAM'larda sunulan özel eğitim hizmetlerinin oldukça önemli konumda olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda RAM'ların özel eğitim hizmetleri bölümlerinde sunulan hizmetlerin araştırılmasının özel eğitim alanının gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın nitel araştırma modeli ile desenlenmesi RAM'larda sunulan özel eğitim hizmetlerinin daha ayrıntılı ve derinlemesine bakış getirilmesi ve konu ile ilgili bulgularla zengin veri kazanması amaçlanmıştır. Bu araştırmanın bir başka katkısı ise özel eğitim hizmetlerinde yaşanan güçlükler ve sürecin iyileştirilmesine yönelik önerilerinin belirlenmesidir. Böylece RAM'ların hizmetleri ile ilgilenen kişilere var olan durumu betimlemekte ışık tutabileceği düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar/Sayıtlar

Bu araştırmanın temel sayıtlarını şöyle ifade etmek mümkündür:

1. Katılımcıların veri toplama araçlarındaki ifade ve soruları, doğru ve içtenlikle yanıtladıkları
2. Araştırmada elde edilen verilerin RAM'larda yürütülen özel eğitim hizmetlerle ilgili görüşleri açığa çıkarmakta yeterli olduğu
3. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarının nitelik bakımından örneklemeden veri toplamak açısından yeterli olduğu kabul edilmiştir.

1.5. Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Katılımcı olarak Kahramanmaraş ilindeki Elbistan Rehberlik ve Araştırma Merkezi hizmet bölgesindeki okullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerle,
2. Yöntem açısından nitel araştırma içerisinde yer alan durum çalışması deseniyle,
3. Veri toplama aracı olarak görüşme formuyla,
4. Konu alanı olarak RAM'ın özel eğitim hizmetleri bölümünün hizmetleri ile sınırlı tutulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde özel eğitim ile ilgili temel kavramlar, tarihsel gelişimi, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin özelliklerine yer verilmiştir.

2.1. Özel Eğitim Nedir?

Günümüz dünyasında özel eğitime ihtiyacı olan bireyler hem politik hem de toplumsal olarak ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bireyler normal gelişim gösteren bireylerden pek çok değişken açısından farklılıklar göstermektedir ve yetersizlikleri ve sergiledikleri yeterlilikleri eğitim ihtiyaçlarını da farklılaştırmaktadır (Akçamete, 2019). Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerden yola çıkarak oluşturulan özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinin daha iyi kavranabilmesi amacıyla özel eğitimin ne olduğunu anlamak gerekmektedir. Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğine göre özel eğitim “Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi” şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, ÖEHY, 2018). Bir başka tanımlamada ise gereksinimlerinin karşılanması amacıyla özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için tasarlanmış eğitim ve öğretim sürecidir (Sucuoğlu, Diken, Ünlü ve Şen, 2010). Ataman’a (2011) göre özel eğitim tanımlanmasında yetersizliğin engele dönüşmesinin önlendiği, bireyin kendine yetecek duruma getirildiği, kapasitesinin en üst düzeye çıkarılmasının ve bağımsız bireylerin yetiştirilmesinin hedeflendiği vurgulanmaktadır.

Engel, yetersizlik, zedelenme, bireysel farklılık gibi kavramların özel eğitim alanında aynı anlama gelmesi de birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında belli farklılıklar yer almaktadır.

2.1.1. Engel

Bireyin yaş, cinsiyet, gelişim, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak yerine getirmesi gereken rolleri yetersizliğinden dolayı yerine getirememesi durumudur (Cavkaytar ve Diken, 2007). Özyürek’e (2010) göre ise engel, yetersizlik kaynaklı olarak bireyin toplumsal ve duygusal davranışlarından sapma ve bu durumun öznel olduğu vurgulanmaktadır.

2.1.2. Yetersizlik

Yetersizlik “Fiziksel, zihinsel, davranışsal ve duyu organlarında zedelenmeye bağlı olarak gelişen ve işlevlerde bütün veya kısmen kayıplara neden olan süreçlerdir” (Diken, 2020). Nesnel bir süreç olarak ele alınan yetersizlik kavramı toplumsal açıdan öznel boyutlarının olduğu belirtilmektedir.

2.1.3. Zedelenme

Bireyin psikolojik, fizyolojik veya anatomik açıdan herhangi bir veya birden fazla organında doğum öncesi, doğum sırasında veya doğum sonrasında tamamen veya kısmen işlev yitimi olarak tanımlanan zedelenmede işlev yitimi her zaman yetersizliğe dönüşmesi anlamına gelmemektedir (Akçamete, 2019).

2.1.4. Bireysel Farklılık

Bireyi diğer insanlardan farklı olarak algılanmasına yol açan bedensel yapılarında veya davranışlarındaki farklılıklara bireysel farklılıklar denilmektedir. Bireysel farklılık özellikleri kişileri birbirinden ayırt ettiği gibi bu özellikleri farklı düzeyde de olabilmektedir. Bir birey spor etkinliklerinde yetersiz, anlatımda orta düzey, çizim de ise çok başarılı olabilmektedir (Özyürek, 2010). Bu bağlamda bireysel farklılık bireyin değişmez özelliklerinden sadece birinin dikkate alınarak diğer bireylerden ayrılmasıdır.

2.2. Özel Eğitim Bireylerinin Özellikleri

Özel gereksinimli bireylerin özel eğitim ihtiyacı olan bireyler olarak adlandırıldığı özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde bu bireyler “Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmaktadır (MEB, ÖEHY, 2018). Bu yönetmeliğin tanımlamalar ve kısaltmalar kısmında zihinsel engelli bireyler; hafif düzeyde zihinsel engelli birey, orta düzeyde zihinsel engelli birey, ağır düzeyde zihinsel engelli birey ve çok ağır düzeyde zihinsel engelli birey olarak otizmlili olan bireyler; hafif düzeyde otizmlili olan birey, orta düzeyde otizmlili olan birey, ağır düzeyde otizmlili olan birey olarak görme engelli birey, bedensel engelli birey, işitme engelli birey ve özel yetenekli birey şeklinde yetersizlik alanları sınıflandırılmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

RAM’larda sunulan özel eğitim hizmetlerine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu çalışma durum çalışması nitel araştırma desenine sahiptir. Nitel araştırma modelinin herkes tarafından kabul edilen

tanımı yapmak güç olsa da veri toplama yöntemlerinden gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yöntemlerinin daha çok tercih edildiği düşünce ve olguların nitel bir süreç olarak izlenmesinde bütüncül bir şekilde ortaya koymasındır. Araştırma deseninin oluşturulması ve veri analizlerinin yapılmasında tümevarım bir yaklaşım izlenmesi araştırmacının esnek olması ve toplanan veri sürecinde yeniden biçimlendirmesine bağlıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmanın amacına ulaşmak ve araştırma sorularına yanıt bulabilmek için nitel araştırma desenleri arasında yer alan durum çalışmasının bir veya birkaç durumu derinliğine irdelenmesi en temel özelliğidir. Olaylar, bireyler, süreçler, ortam gibi duruma ilişkin etmenlerin ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve nasıl etkilendikleri üzerine yoğunlaşan bütüncül bir yaklaşım desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). McMillan'a (2000) göre, bir veya daha fazla durumun, ortamın, sosyal grubun ve sistemlerin derinlemesine irdelendiği yöntem olarak belirlenmesidir (McMillan,2000; Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2021). Kişilerin görüşlerine, tutumlarına, deneyimlerine, inanç ve duygularına ilişkin veri elde etmekte oldukça etkili bir yöntem olan görüşme sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen araştırmalarda en sık olarak kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu bağlamda RAM'larda sunulan özel eğitim hizmetleri konusuna yönelik öğretmen algıları, karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla görüşme yöntemi kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın örnekleme Kahramanmaraş ilinde bünyesinde özel eğitim sınıfı bulunan okullarda görev yapan farklı branşlarda 20 öğretmen ve yöneticiden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme belirlenirken amaçlı örneklemlerden maksimum çeşitlilik örnekleme ve ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinin problem durumuyla karşılaşabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmadaki amacı çeşitlilikteki ortak olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve problemin farklı boyutlardan ele alınmasını sağlamaktır. Önceden belirlenmiş ölçütü karşılayan durumların çalışması ölçüt örneklemin temel anlayışını oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada eğitim öğretim kademelerinin bütününe ve farklı branşlarda öğretmenlere ulaşıldığından maksimum çeşitlilik örnekleme, okullarında özel eğitim sınıfı bulunması ölçütü belirlendiğinden ölçüt örnekleme kullanıldığı görülmektedir. Örnekleme oluşturan öğretmen ve yöneticilerin bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemedeki Yönetici ve Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	F	%	
Cinsiyet	Erkek	11	55
	Kadın	9	45
Yaş	25-29	5	25
	30-34	8	40
	35 ve üzeri	7	35
Mesleği Deneyim	1-5 yıl	4	20
	6-10 yıl	6	30
	10 yıl üzeri	10	50
Eğitim Kademesi	Okul öncesi	4	20
	İlkokul	5	25
	Ortaokul	6	30
	Lise	5	25
Görevi	Öğretmen	13	65
	Yönetici	7	35

Tablo 1.'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenlerinin çoğunluğunu erkek, 30-34 yaş aralığında, 10 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip tüm eğitim kademelerinden de dengeli şekilde seçilmiş katılımcılardan oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

RAM'larda sunulan özel eğitim hizmetlerine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymak amacıyla veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırılacak konunun amacına uygun olarak hazırlanmış soruları sorma ile birlikte konuyla ayrıntılı bilgi elde edilmek içinde ek sorular sorma fırsatı da tanır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu bağlamda araştırmanın genel amacı ve alt amaçları dikkate alınarak öncelikle ilgili alanyazın taranarak elde edilen bilgiler doğrultusunda kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Oluşturulan kavramsal çerçeve ile görüşme formundaki sorular belirlenmiştir ve bu sorular bir araya getirilerek görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, branş, mesleki deneyim ve görevi gibi demografik bilgiler istenmiştir. Görüşme formunun kapsam, yapı ve dil geçerliğini sağlamak amacıyla eğitim bilimleri alan uzmanlığı bulunan 4 öğretim görevlisinin görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra 1 yönetici ve 1 öğretmen olmak üzere 2 pilot uygulama yapılmış olup uygulama sonucunda görüşme formuna

demografik değişken içeren 5 kapalı uçlu soru ve 8 açık uçlu soru ile son şekli verilmiştir. Pilot uygulamadaki veriler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın alt amaçlar ve görüşme sorularının uyumuna ilişkin bilgiler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Alt Amaçlar ile Görüşme Soruları Uyum Tablosu

ALT AMAÇLAR	YÖNETİCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞME SORULARI
RAM tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinde okullara sunulan hizmetleri belirlemek	1-Ramda yürütülen özel eğitim hizmetleri hakkında genel görüşleriniz nelerdir? 2-Bölgemizdeki RAM’ın özel eğitim hizmetleri bölümü tarafından yapılan çalışmaları nelerdir? Sonda Soru: Bölgenizdeki RAM’ın özel eğitim hizmetleri bölümü tarafından yapılan çalışmalardan siz ne tür hizmetler alıyorsunuz?
RAM’larda özel eğitim hizmetleri bölümünün sunulan hizmetlerin etkililiğine ilişkin yönetici öğretmen görüşlerini ortaya koymak	1- Özel eğitim hizmetlerine yönelik aldığımız hizmetlerin hangilerini etkin ve yararlı buluyorsunuz? Açıklar mısınız? Sonda Soru: Okulunuzda özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere yönelik çalışmalarda RAM’lardaki özel eğitim hizmetleri bölümünden nasıl destek alırsanız çalışmaların daha verimli olacağını düşünüyorsunuz?
Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde ve eğitim ortamlarına yerleştirmelerinde yönelik yaşanan güçlükler için yönetici öğretmen önerilerini belirlemek	1-Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde güçlükler yaşadığınızı düşünüyor musunuz? Sonda Soru: (cevap evet ise) a. Ne gibi güçlükler yaşıyor? b. Çocukların eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde yaşanan güçlüklerin giderilmesi adına sizce neler yapılmalıdır? Görüş ve önerilerinizi açıkla mısınız? 2-Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu tarafından eğitim ortamlarına yerleştirmede güçlükler yaşadığınızı düşünüyor musunuz? Sonda Soru: (cevap evet ise) a. Ne gibi güçlükler yaşıyor? b. Özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından yerleştirme kararı alınan öğrencilerde yaşanan güçlüklerin giderilmesi adına sizce neler yapılmalıdır? Görüş ve önerilerinizi açıkla mısınız?
Yarı yapılandırılmış soru amacı	1-Yukarıdaki sorulara verdiğiniz yanıtlar dışında eklemek istediğiniz görüş ve önerileriniz var mı?

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Oluşturulan veri toplama aracı doğrultusunda katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler yüz yüze gerçekleşmiştir. Görüşmeler sırasında ortamların belirlenmesinde katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri kendi okulları ve hareketliliğin az olduğu eğitim öğretim ders saatleri dışı tercih edilmiştir. Görüşme öncesinde sürecin nasıl ilerleyeceği hakkında kısa bir bilgi verilerek katılımcının görüşme sorularını incelemesi için zaman tanınmış ve kendini hazır hissettiğini ifade ettiği zamanda görüşmeye geçilmiştir. Katılımcılar tarafından görüşmeler ses kaydı istenmediğinden sorular sorulduktan sonra verilen yanıtlar görüşme formuna araştırmacılar tarafından not alınarak kayıt edilmiştir. Görüşme süreleri ortalama 20-30 dakika sürmüştür. Katılımcıların kişisel bilgilerinin gizliliği amacıyla yöneticilere Y1, Y2, Y3... şeklinde öğretmenlere ise Ö1,Ö2,Ö3... şeklinde kodlar verilmiştir. Görüşme sonlarında alınan notlar katılımcıların teyidinde sunulmuştur. Araştırmada toplanan verilerin içerik analizi yapılmıştır. İç güvenilirlik göstergesi olan içerik analizi, verilerin toplanması ve kodlanması, analizlerinin yapılması, araştırmacılar arasında uzlaşmaların belirlenmesi ve kabul edilme oranının artırılması amacıyla bir araştırmaya birden fazla araştırmacının da dahil edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Miles ve Huberman’a göre (1994) elde edilen kodların güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla güvenilirlik analizi formülü kullanılmaktadır (Berkant ve Karagülle, 2019).

$$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş birliği sayısı}}{\text{Görüş birliği} + \text{Görüş ayrılığı}} \times 100$$

Araştırmacılar görüşme verileri üzerinde 78 koda ulaşırlarken görüşme formlarından elde edilen kodları alanında uzman tarafından değerlendirerek 18 koda görüş ayrılığı yaşanmıştır. Elde edilen kod sayıları formülde yerine konulduğunda;

$$\text{Güvenirlik} = \frac{78}{78+18} \times 100 \text{ Güvenirlik} = \%81 \text{ olarak hesaplanmıştır. İç tutarlılığı gösteren bu değer en az \%80 olması gerekmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Buna göre görüşme verilerinin güvenilir olduğu görülmektedir.}$$

Araştırmada iç güvenilirliğin başka bir önlemi olan betimsel bir yaklaşımla doğrudan alıntılarla zenginleştirilerek elde edilen veriler yorum katılmadan okuyucuya sunulmuştur. Ayrıntılı olarak tanımlamış kavramsal çerçevede diğer iç güvenilirlik göstergesidir. Veri kaynağı konumundaki örneklem seçilen bireylerin açık şekilde tanımlama yapılması doğrultusunda benzer araştırmalara yönelik örneklem oluşturulurken bu tanımlamalar rehber olabilir. Araştırmada ortam ve veri toplama sürecine ilişkin bilgiler verilmesi, verilerin analizinde kavramsal çerçevelerle

ilişkilendirilmesi ve veri toplama yönteminde ayrıntılı bilgiler verilmesi gibi önlemler alınarak bu araştırmanın dış güvenilirliği sağlanmıştır.

Araştırmanın bilimsel kabul edilebilmesi ve araştırmanın inandırıcılığı konusundaki şüphelerin ortadan kalkması araştırma sürecinin ve sonuçlarının açık, tutarlı ve teyit edilebilir olmasına bağlıdır. Araştırmada inandırıcılığı ortaya koymak amacıyla uzun süreli etkileşim, katılımcı teyidi, uzman incelemesi, üçgenleme, amaçlı örneklem, ortam tanıtımı, araştırmacının ön yargılarını azaltma gibi yöntemler tercih edilmektedir (Başkale, 2016). Bu bağlamda bu araştırmanın inandırıcılığı amaçlı örneklem seçilmesi, katılımcı teyidi alınması, toplanan verilerin analizi ve yorumlanmasında birden fazla araştırmacının yer alarak araştırmacı üçgenleme yapılması, görüşme ortamının ayrıntılı bilgiler vermesi ile sağlanmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın analizleri doğrultusunda bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın bulgularında alt amaçlar, görüşme soruları ve elde edilen kodlardan yararlanılarak oluşturulan “Sunulan Hizmetler”, “Hizmetlerin Türü”, “Hizmetlerin Etkililiği”, “Yaşanan Güçlükler” ve “Çözüm Önerileri” 5 tema başlığına yer verilmiştir.

4.1. Sunulan Hizmetler

Araştırmanın sunulan hizmetler başlığı altında ele alınan ilk temasında planlama/programlama ve destek hizmetler alt temaları yer almaktadır. RAM tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinde okullara sunulan hizmetleri belirlemeye yönelik yönetici ve öğretmen görüşleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Okullara Sunulan Hizmetleri Belirlemeye Yönelik Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	f
Sunulan Hizmetler	Planlama/ Programlama	Koordinasyon sağlama	7
		Eğitim/seminer verme	3
		İstatistiki veri toplama	2
		Bilsem tanılama	2
		Sınıf açılma	1
	Destek Hizmetler	Tanılama	15
		İzleme	6
		Yerleştirme	5
		Müşavirlik	3
		Dil konuşma çalışması	1

Tablo 3’de görüldüğü üzere, RAM tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinde okullara sunulan hizmetleri belirlemesinde planlama/programlamaya ilişkin olarak yönetici ve öğretmenlerin yarısından azı (20/7) özel eğitim hizmetlerinde koordinasyon sağladığını, çok azı (20/3) eğitim/seminer verdiğini, (20/2) BİLSEM tanılama sürecini yürüttüğünü ve (20/2) istatistiki veri topladığını belirtmiştir. Bir yönetici ise özel eğitim sınıfı açılmasını planladığını ifade etmiştir. Sunulan hizmetlere yönelik destek hizmetlerinde yarısından fazlası (20/15) öğrencilerin eğitsel tanılmasını yaptığı, yarısından azı (20/6) izleme sürecinde olduğu, bazıları (20/5) öğrencilerin eğitim ortamlarına yerleştirme işlemlerini yürüttüğü, çok azı (20/3) müşavirlik desteği sunduğu ve bir yönetici ise dil konuşma alanında çalışmalar yaptığı yönünde görüşlerini ifade etmiştir.

Yönetici ve öğretmenlerinin sunulan özel eğitim hizmetler ile ilgili görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Özel eğitim öğrencilerin tanılması, özel eğitim ile ilgili yürütülen faaliyetlerin organizasyonu, özel eğitim öğrencilerin okuldaki eğitim öğretim sürecinin izlenmesi, özel eğitim hizmetleri ile yapılacak çalışmalarda müşavirlik yapılması gibi hizmetleri yürütmektedir.”

“Tanılama ve raporlaştırma, dil konuşma bozukluğu olan öğrenciler için dil konuşma birimi, BİLSEM öğrencilerin tanılama süreçlerinde faaliyetler yapılıyor.”

“Daha önce RAM’da çalıştığım için Bakanlığın özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinin rolünü üstlenen RAM’lar genelde hizmet ettiği bölgelerde okulların koordineli çalışmalarını sağlıyor. Ayrıca eğitsel tanılama yapılarak uygun okullara yerleştirilmesi başlıca görevleri diyebilirim.”

“RAM hakkında pek bilgi sahibi değilim. Bildiğim kadarıyla engelli çocukları tanıladıklarını ve rapor çıkardıklarını söyleyebilirim.”

“Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin tanılması işlemlerini yapmaktadırlar. Bu öğrencilerin eğitim konusunda ne eksikleri var ortaya çıkarıyorlar. Tamamen uzmanlık isteyen bir durum. Biz yöneticiler ve öğretmenler bir yere kadar anlayabiliyoruz ama RAM bu konudaki desteği okulda öğrenci gelişimi için kolaylık sağlıyor. Ayrıca Bakanlığın istemiş olduğu istatistiki verileri de RAM’lara gönderiyoruz. Sanırım RAM’da veriler düzenlenerek ve genel bir değerlendirme yapılarak Bakanlığa ulaştırılıyor.”

4.2. Hizmetlerin Türü

Araştırmada kurumda verilen hizmetler ve sahada verilen hizmetlerine yönelik görüşleri hizmetlerin türü teması başlığında Tablo 4’de verilmiştir. Hizmetlerin türü teması RAM tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinde okullara sunulan hizmetleri belirlemeye yönelik yönetici ve öğretmen görüşlerini ortaya koymaktır.

Tablo 4. Hizmetlerin Türüne İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	f
Hizmetlerin Türü	Kurumda Verilen Hizmetler	Tanımlama/Yönlendirme	14
		Webinar/Toplantı	7
		Yayınlar	5
		İstatistiki veri toplama	4
		Sınav tedbiri	4
	Sahada Verilen Hizmetler	Duyuru	1
		Sınıf ziyaretleri	15
		Etkinlik	9
		Müşavirlik	8
		Eğitim/seminer verme	8

Tablo 4 incelendiğinde RAM tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinde okullara sunulan hizmetlerin türüne ilişkin yönetici ve öğretmenler tarafından yarından fazlası (20/14) öğrencilerin tanımlama ve yönlendirme işlemleri yaptığını, yarından azı (20/7) Webinar ve toplantılar düzenlediğini, bazıları (20/5) e-bülten, araştırma, broşür, afiş gibi görsel ve basılı yayınlar hazırladığını, (20/4) merkezi sınavlarda özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin özelliklerine uygun hizmet alabilmeleri için sınav tedbiri işlemlerini yürüttüğünü ve (20/4) MEB’in istemiş olduğu istatistiki veri topladığını ve bir öğretmen ise özel eğitim alanında duyurular paylaştığını kurumda verilen hizmet türü olarak belirtmişlerdir. Sahada verilen hizmetlerin türüne yönelik yönetici ve öğretmenlerin yarından fazlası (20/15) özel eğitim sınıf ziyaretleri yapıldığını, yarından azı ise (20/9) bahar şenlikleri, engellere yönelik farkındalık günü, engelliler günü, piknik, gezi gibi etkinlikler organize edildiğini, (20/8) soru ve görüşlerde müşavirlik sunulduğunu ve (20/8) öğretmen, öğrenci ve aile hedef kitlesine yönelik eğitim veya seminer verildiğini ifade etmiştir.

Yönetici ve öğretmenlerinin konuyla ilgili görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Özel eğitim sınıflarına ziyaret yapılıyor, özel eğitim sınıflarında görev yapan öğretmenlerin fikirlerini, düşüncelerini alarak özel eğitim hizmetlerinin geliştirilmesini sağlıyorlar. Özel eğitim sınıf ziyareti, okul yönetimini özel eğitim hizmetleri hakkında bilgilendirme yapılıyor.”

“Yapılan çalışmalarda belirttiğim gibi tanımlama, yönlendirme ve değerlendirme hizmetlerini alıyoruz. Ayrıca özel eğitim sınıf ziyaretleri, sene başı ve sene sonu özel eğitim hizmetleri toplantıları ve ilçe zümre toplantıları.”

“Özel eğitim sınıf ziyaretleri, sene başında ve sene sonunda bilgilendirme toplantıları, farkındalık oluşturulması için özel eğitim bahar şenlikleri.”

“Özel eğitim sınıf ziyaretleri, bilgilendirme toplantıları, özel eğitim öğrencilerin kademe değişikliği, sınav tedbiri gibi izleme çalışmaları, seminer faaliyetleri ve görsel yayınlar hazırlanması çalışmaları özel eğitimde yapılan hizmetlerdir.”

“Eğitsel tanımlama, özel eğitim alanında yapılan etkinlikler, seminerler, araştırmalar, e-bülten, broşür gibi yayınlar, bilgilendirme toplantıları, Bakanlığın veri istatistiklerinin hazırlanması. Özel eğitim ihtiyacı olan çocukların izlenmesi için sınıf ziyaretleri, okul yönetimi ile konsültasyon gibi çalışmalar.”

“Şimdiye kadar çalıştığım okulların hepsi ortaokul. Öğrencilerin tanımlama ve öğretmenlerin mesleki çalışma döneminde seminer verilmişti. Konusu da kaynaştırma eğitimi.”

4.3. Hizmetlerin Etkililiği

Araştırmanın sunulan hizmetler başlığı altında ele alınan temasında yönetici/öğretmen açısından, aile/öğrenci açısından ve bütün hedef kitle açısından alt temaları yer almaktadır. RAM’larda özel eğitim hizmetleri bölümünün sundukları hizmetlerin etkililiğine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Hizmetlerin Etkililiğine İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	f
Hizmetlerin Etkililiği	Yönetici/Öğretmen açısından	Müşavirlik etkililiği	12
		Sahada olma etkililiği	6
		Eğitimler etkililiği	5
		Duyurular etkililiği	1
	Aile/Öğrenci açısından	Farkındalık etkililiği	7
		Öğrenci gelişimi etkililiği	5
		Aile eğitimi etkililiği	5
		İzleme etkililiği	3
	Bütün hedef kitle açısından	Görünürlük etkililiği	4

Araştırmada hizmetlerin etkililiği temasında yönetici ve öğretmenler görüşlerini hizmet alanları üzerinden etkili, etkisiz ve etkili olmasını istedikleri değerlendirmeler olarak görüşlerini belirtmişlerdir. Hizmetlerin etkililiği temasında katılımcıların görüşleri doğrultusunda yönetici/öğretmen açısından alt teması ortaya çıkmıştır. Söz konusu alt temada katılımcıların yarısından fazlası (20/12) müşavirlik sunulmasının etkililiği üzerinde değerlendirme yaparken sadece bir yönetici müşavirliğin etkili olmadığını ifade etmiş, diğer katılımcılar ise müşavirlik sunulmasının etkili olduğunu veya etkili olacağı yönünde görüşlerini ifade etmiştir. Yönetici/öğretmen açısından müşavirlik sunulmasına yönelik görüşleri şu şekildedir:

“Sınıf düzeylerinin oluşturulması açısından faydalı olduğunu ve göreve yeni başlayan öğretmenler veya ücretli öğretmenlere yapılan rehberlik çalışmaların faydalı olduğunu düşünüyorum. Sınıf ziyaretlerinde materyal, araç gereç bilgileri formlara işleniyor ama bu konuda destek sağlanabilir. Yine okul idarelerin özel eğitim sınıflarına karşı tutumlarına ve çalışmalarına yön verilmesi daha verimli olacaktır.”

“Yapılan çalışmaları etkin ve yararlı olduğunu düşünmüyorum. Bilgilendirmelerin sadece rutin faaliyet gözüyle bakıldığı için veya mevzuatta olduğu için yapıldığını düşünüyorum.”

“Okullar bünyesinde açılan özel eğitim sınıflarında okul yönetimleri süreçleri çok bilmiyor. Özellikle bu süreçlerde RAM’lar tarafından yapılan yönlendirmeler bizlere çok kolaylık sağlıyor.”

Katılımcıların yarısından azı (20/6) özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde RAM personelinin sahada olması gerekliliğini belirtmişlerdir. Bu tür çalışmanın hizmetlerin sunulmasında etkili olduğunu görüşlerinde ifade etmişlerdir. Bu konuda katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Yerinde yapılan takip çalışmalarının daha sık yapılması işlemlerin ve sürecin daha sağlıklı yürütülmesine katkı sağlayacaktır.”

“Sahada yani okullarda daha fazla çalışmalar yürütülürse biz öğretmenlere ve idarecilere katkısı olacaktır.”

“Biz okul yönetimi ve öğretmenlerimizin koordinasyonunu sağlaması açısından bilgilendirme çalışmalarının daha etkin olabilmesi ve amacına ulaşması sahada olmasına bağlıdır. Ne kadar fazla ziyaretlerde bulunup yerinde gözlemler ve değerlendirmeler faydalı olacağı şüphesiz. O yüzden okullar olarak RAM’dan destek bekliyoruz.”

Yönetici/öğretmen açısından hizmetlerin etkililiğinde katılımcıların bazıları (20/5) öğretmen eğitimlerinin etkili olacağı konusunda görüşlerini belirtirken sadece bir öğretmen ise yapılan duyuruların etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda yönetici ve öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

“Öğretmen eğitimleri yapılmasını önemli buluyorum. Örneğin BEP hazırlama, zümre toplantıları, yıl içerisinde yapılacak iş ve işlemler gibi süreçlerinin verildiği eğitimler olabilir.”

“Okulda görev yapan öğretmenlere ve özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik bilgilendirici eğitimler yapılması eğitim öğretimi daha etkin kılacaktır.”

“Özel eğitim alanına hakim akademisyenlerin davet edilmesi mesleki gelişimimiz çok önemli olduğu kanaatindeyim.”

Hizmetlerin etkililiği temasında ortaya çıkan bir diğer alt tema ise aile/öğrenci açısından alt temasıdır. Bu alt temada yarısından azı (20/7) özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere ve ailelerine yönelik farkındalık çalışmalarının, bazıları (20/5) özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin gelişiminin etkili olacağını belirtirken bir yönetici öğrenci gelişimi için olumsuz olduğunu ifade etmiştir. Yine katılımcıların bazıları (20/5) aile eğitimlerinin, çok azı ise öğrencilerin izleme çalışmalarının etkili olacağı yönünde görüşlerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların söz konusu alt temaya ilişkin görüşlerinin bazıları şu şekildedir:

“Söylediğim gibi bu tür çalışmaların daha fazla yer alması benim için ve öğrencilerim için daha yararlı. Özellikle aile eğitimi çalışmaların yapılması önemli. Yine bizim sınıfların okullar bünyesinden olmasından dolayı diğer

öğretmenler ve öğrenciler için farkındalık çalışmaları da yapılması gerekli. Örneğin okulda kutlanan belirli gün ve haftalarda bizim öğrencilerin de bulunması sosyal gelişimleri için çok faydalı. Okul yönetimi gerekli desteği sağlamalıdır.”

“Belirli gün ve haftalar kapsamında yapılan kapsamlı organizasyonlar bu özel çocukların farkına varılması ve sosyal gelişimleri için önemli diyebilirim.”

“Yerinde yapılan takip çalışmalarının daha sık yapılması işlemlerin ve sürecin daha sağlıklı yürütülmesine katkı sağlayacaktır.”

“Tanılama sürecinden sonra alınan eğitimde öğrencinin gelişimine rastlamadım.”

“Okulumuzdaki öğrencilerimiz ve aileler için yapılacak eğitimlerin faydalı olduğunu düşünüyorum. Farklı kişiler tarafından yapılan bu tür faaliyetler daha cazip geliyor.”

“İzleme çalışmaları ve yayınların faydalı olduğunu düşünüyorum.”

“Sahada yapılan izleme çalışmalarına daha fazla yer verilmelidir. Senede bir veya 2 ziyaret yerine daha fazla okullarda olmaları gerekir.”

“Okulda görev yapan öğretmenlere ve özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik bilgilendirici eğitimler yapılması eğitim öğretimi daha etkin kılacaktır.”

Hizmetlerin etkililiği temasında ortaya çıkan son alt tema ise bütün hedef kitle açısından yönetici ve öğretmenlerin bazıları (20/4) görünürlük faaliyetlerinin öğretmen, yönetici, aile ve öğrenciler için etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bütün hedef kitle açısından alt temada etkisizliği üzerine konuya değinmemişlerdir. Bu konu üzerine katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Günümüzde teknolojinin yaygın kullanıldığını düşünürsek özellikle sosyal medyadan vazgeçemeyen toplum olduğumuz için özel eğitim alanında görsel yayınlar çok etkili olacaktır. Burada velilere, öğretmenlere ve öğrencilere yönelik birçok çalışma yapılabilir diye düşünüyorum.”

“Okullara RAM’ların ne iş yapıldığının anlatılması gerekli. Yani RAM’lar kendini tanıtmalıdır ki öğretmenler hangi desteği alacağını bilsin.”

4.4. Yaşanan Güçlükler

Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecine ve eğitim ortamlarına yerleştirmelerine yönelik yaşanan güçlüklerin belirlenmesi amacıyla oluşturulan yaşanan güçlükler başlığı temasına ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Yaşanan Güçlüklerle İlişkin Yönetici ve Öğretmen Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	f
Yaşanan Güçlükler	Eğitsel	Öğretmen yetersizliği	5
	Tanılamada	Fiziki ortam yetersizliği	3
	Kurumsal	Değerlendirme süreci	2
	Faktörler	Öğretmen yeterliliği	2
	Eğitsel	Aile yaklaşımları	15
	Tanılamada	Tıbbi tanılama süreci	7
	Kurum Dışı	Eksik evraklar	2
	Faktörler	Baskı	1
	Yerleştirmede	Kurul etkililiği	3
	Kurul Kaynaklı	Kontenjan aşımı	2
	Faktörler	Uygun olmayan sınıf açılması	1
	Yerleştirmede	Taşınmalı eğitim sistemi	12
	Kurul Dışı	Yetersiz sınıf sayısı	11
	Faktörler	Aile itirazı/beklentileri	5
		Sınıf donanım eksikliği	2

Tablo 6’da görüldüğü üzere, eğitsel tanılamada ve değerlendirme sürecinde yaşanan güçlüklerin kurumsal ve kurum dışı faktörler olarak alt teması ortaya çıkmıştır. Eğitsel tanılamada kurumsal faktörler alt temasında yönetici ve öğretmenlerin bazıları (20/5) RAM’da öğretmen sayısının yetersizliğini, çok azı (20/3) RAM’ların fiziki ortam yetersizliğini, (20/2) değerlendirme sürecinin ayrılan süre yetersizliğini ve (20/2) RAM’da çalışan öğretmenlerin yeterliliklerini ifade etmiştir. Eğitsel tanılamada kurum dışı faktörler alt temasında katılımcıların yarısından fazlası (20/15) ailenin yaklaşımları, yarısından azı (20/7) hastanedeki tıbbi tanılama süreci, çok azı (20/2) eksik evrakları ve bir öğretmen ise siyasi veya bürokrasi baskı şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Söz konusu eğitsel tanılamada yaşanan güçlüklerin alt temalarına ilişkin katılımcıların görüşlerinin bazıları şu şekildedir:

“Aileleri, RAM’da tanılması için yönlendirmede zorluklar yaşıyoruz, aileyi ikna etme çabası biz öğretmenleri yıpratıyor. Yine bazı tanılanmış öğrencilerimin sınıf düzeyime uygun olmadığını düşünüyorum. RAM’da tanılama sürecinde yeterliliği olan donanımlı, tecrübeli öğretmenler görev yapmalı, RAM’ların fiziki ortamları da yetersiz.”

“Tanılama sürecinde öncelikle heyet raporu olması gerektiğinden bu süreçte aksaklıklar yaşanıyor. Velilerin kabul etmemesinden dolayı erken tanılama yapılamıyor.”

“Tek bir zaman diliminde değerlendirme olduğu için çocuğun performansını tam gösteremediğini düşünüyorum. Örneğin problem davranışı olan bireyin davranışını gizlemesinden dolayı uygun tanı almıyor.”

“Ailelerin yönlendirmeye karşı çıkması durumunda RAM’a öğrenci gönderilemiyor.”

“Ailelerin kabul etmemesi her zaman sorun olmaktadır. Yine sağlık raporu alınması gerektiğinde farklı şehre gitmeleri de başka bir sorun olarak görüyorum.”

Tablo 6 incelendiğinde özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim ortamlarına yerleştirilmesinde yaşanan güçlükler özel eğitim hizmetleri kurulu kaynaklı faktörler ve kurul dışı faktörler şeklinde alt temalar ortaya çıkmıştır. Özel eğitim hizmetleri kurulundan kaynaklı faktörlerde yönetici ve öğretmenlerin çok azı (20/3) kurulun etkin çalışmaması ve (20/2) özel eğitim sınıfı kontenjan aşımı yaparak öğrenci yerleştirilmesi olarak ifade etmiştir. Yöneticilerden biri ise özel eğitim sınıfı açılma yeterliliği taşımayan sınıfların açılması olarak belirtmiştir. Özel eğitim hizmetleri kurulu dışı faktörlerde katılımcıların yarıdan fazlası (20/12) taşınmalı eğitim sistemini ve (20/11) yetersiz sayıda özel eğitim sınıfı olmasını, bazıları (20/5) aile itirazları veya aile beklentilerini çok azı ise (20/2) özel eğitim sınıfı donanım eksiklerini yaşanan güçlükler olarak belirtmiştir. Söz konusu alt temalara ilişkin yönetici ve öğretmen görüşlerinin bazıları şu şekildedir:

“Yeterli sayıda özel eğitim sınıfı bulunmaması, kalabalık sınıf ortamlarından dolayı bireysel eğitimlerin nitelikli verilememesi.”

“Kontenjan sınırına bakılmadan yapılan yerleştirme işlemleri okulda öğretmenlerimizi zor durumda bırakmaktadır.”

“Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerinin sayısının fazla olması durumunda rastgele, şartları tutmayan sınıfların açılması. Örneğin bodrum katta özel eğitim sınıfı açılması gibi.”

“Özel eğitim sınıflarının yetersizliği ve taşıma sisteminden kaynaklı güçlükler yaşanıyor.”

“Taşımadan kaynaklı veya özel eğitim sınıfların dolu olmasından dolayı öğrenci alınan kararlara uygun eğitim alamıyor. Mesela sınıf kararı alınmış ancak yerleştirme yapılacak sınıf bulunamıyor ve öğrenci normal sınıfta eğitim alıyor.”

“Özel eğitim sınıfı öğrencileri taşınmalı geldiklerinden bu öğrencilerin taşımaya uygun şekilde yerleştirildiği durumlar oluyor. Bazen ailelerde çocuklarının bu sınıfta eğitim almasından endişe duyuyor ve çocuğunu göndermek istemiyor. Yine bu kurul kararları alınırken genelde bir araya gelmek yerine kağıt üstünde işlerini yürütüyor.”

“Bu kurulda görev yaparken özel eğitim sınıf sayılarının yetersiz olduğunda veya yerleştirme kararlarına ailelerin, okulların itirazları olduğunda güçlükler yaşıyordu.”

“Uzak yerlerden öğrencilerin yerleştirilmesi, yarım saat veya 40 dakika gibi süreler geçiyor öğrenci okula ulaşana kadar. Taşınmalı eğitim sistemindeki aksaklıklar ve yerleştirmelerin plansız olması yaşanan sorunlar.”

4.5. Çözüm Önerileri

Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecine ve eğitim ortamlarına yerleştirmelerine yönelik yaşanan güçlüklerle yönelik çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla oluşturan çözüm önerileri başlığı temasına ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Yaşanan Güçlüklere İlişkin Yönetici ve Öğretmenlerin Çözüm Önerileri

Tema	Alt Tema	Kodlar	f
Çözüm Önerileri	Eğitsel	Öğretmen seçimi	2
	Tanılamada	Öğretmen özlük hakları	2
	Sunulan Hizmete	Değerlendirme süreci	2
	Çözüm Önerileri	Koordinasyon sağlama	2
	Eğitsel	Aile eğitimleri	12
	Tanılamada	Sorumluluk yetkisi	4
	Etkileyen Faktöre	Donanım temini	4
	Çözüm Önerileri	Sağlık raporları	4
		Öğretmen eğitimi	2
	Yerleştirmede	Kurula etkin katılım	5
	Sunulan Hizmete	Okullarla işbirliği	2
	Çözüm Önerileri	Dengeli öğrenci dağılımı	1
	Yerleştirmede	Okul yaygınlaştırılması	9
	Etkileyen Faktöre	Sınıf sayısının artırılması	6
	Çözüm Önerileri	Taşıma ihale düzenlenmesi	6
	Donanım temini	2	

Tablo 7’de görüldüğü üzere, eğitsel tanılama ve değerlendirme ile eğitim ortamlarına yerleştirmede sunulan hizmetlere ve etkileyen faktörlere yönelik var olan durumun geliştirilmesi veya iyileştirilmesi yönünde katılımcıların farklı görüşler belirttikleri anlaşılmaktadır. Eğitsel tanılamada sunulan hizmete çözüm öneri alt temasında yönetici ve öğretmenlerin çok azı (20/2) RAM’da görev yapan öğretmenlerin seçimi, (20/2) öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesi, (20/2) farklı zaman ve farklı kişiler tarafından değerlendirme sürecinin yapılması ve (20/2) RAM’den destek alınarak koordinasyon sağlanması yönünde görüşlerini dile getirmişlerdir. Eğitsel tanılamada etkileyen faktörlere yönelik çözüm önerileri alt temasında ise katılımcıların yarıdan fazlası (20/12) aile eğitimlerini, bazıları (20/4) öğrencinin sorumluluk yetkisinin değişmesini, (20/4) RAM’ların donanımlarının zenginleştirilmesini ve (20/4) hastanelerin hatalı olmayan sağlık raporlarını düzenlemeye özen göstermesini belirtmiştir. Katılımcıların çok azı ise (20/2) okullarda görev yapan öğretmenlere eğitim verilmesi yönünde görüşlerini ifade etmiştir. Söz konusu alt temalara ilişkin yönetici ve öğretmenlerin görüşlerinin bazıları şu şekildedir:

“RAM’den aile ve öğretmen eğitimlerinin yapılması ve özellikle öğretmen eğitimlerinin zorunlu olması gerektiğini düşünüyorum.”

“Yönlendirme çalışmalarında RAM’den görevlendirme yapılarak ailelerin ikna edilmesinde desteklenmesi lazım.”

“Velilerden alınan bilgilerin doğru olması için veliler bilinçlendirilmeli, verdikleri yanıtlarının çocukların gelişimi için önemli olduğu anlatılmalıdır. RAM’daki değerlendirme için ayrılan süreler uzatılırsa veya değerlendirmeler birden fazla yapılırsa kararlar daha etkin alınabilir. RAM’larda görev yapan personellerin sayısını artıracak özlük haklarının iyileştirme çalışmaları yapılmalı.”

“Aile eğitimlerine daha fazla ağırlık verilmelidir.”

“Aile eğitimleri yapılmalıdır. Hastaneden alınan hatalı raporların düzeltilmesinin daha kısa sürede yapılması, heyetteki doktorların tıbbi tanılamaya daha hassasiyetle yaklaşması, RAM’ların fiziki ortamlarının ve donanımlarının iyileştirilmesi yapılacak süreçlerdir.”

Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim ortamlarına yerleştirmede sunulan hizmete yönelik çözüm önerileri alt temasında katılımcıların bazıları (20/5) özel eğitim hizmetleri kuruluna etkin katılım gösterilmesi, çok azı (20/2) okullarla işbirliği yapılması ve bir yönetici de yerleştirme yapılacak öğrencilerin sınıflara dengeli dağılımının yapılması şeklinde farklı görüşler belirtmiştir. Eğitim ortamlarına yerleştirmeyi etkileyen faktörlere yönelik çözüm önerilerinde ise katılımcıların yarıdan azı (20/9) özel eğitim okullarının yaygınlaştırılmasını, bazıları (20/6) özel eğitim sınıf sayılarının artırılması ve (20/6) taşıma eğitim sisteminin ihalelerinin düzenlenmesi, çok azı ise (20/2) özel eğitim sınıflarının yetersiz donanımlarının temin edilmesi olarak görüşlerini ifade etmiştir. Söz konusu alt temalara ilişkin yönetici ve öğretmenlerin görüşlerinin bazıları şu şekildedir:

“Özel eğitim sınıf sayılarının artırılması ve artırılan sınıfların şehir geneline yayılmasını sağlayarak öğrencilerin kısa sürede ulaşım imkanlarından yararlanmasının sağlanması.”

“Yerleştirme yapılmadan önce yerleştirme yapılacak okul ile irtibata geçilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyim. Taşıma planlama yapılması ve çevre şartları önemlidir.”

“Özel eğitim uygulama okullarının yaygınlaştırılması.”

“Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin her zaman sınıflara yerleştirme ihtimali olduğundan taşıma ihalelerin buna göre düzenlenmesi. Özel eğitim sınıfı açılması çalışmaları yapılabilir.”

“Özel gereksinimli her çocuğun düzeyine uygun sınıfların açılması yapılabilir. Taşınmalı eğitim sisteminin daha kapsamlı hale getirilerek merkeze uzak öğrencilerinden eğitime alınması çözüm olabilir.”

“Özel eğitim okulları açılmalı. Böylece tek merkezde olan okullar sayesinde taşıma daha kolay yapılacaktır.”

“Ailelerin özel eğitim hizmetleri kurulu toplantılarına katılımı sağlanabilir. Toplantı esnasında aileler sürecin nasıl işlediğini görürler. Özel eğitim sınıflarının donanımlarının zengin olması ailelerin bu sınıflara bakış açılarını değiştirecektir. Sınıfların donanım eksiklerini gören aileler çocuklarını göndermek istemiyor.”

“Bence kurulun kararlarına ailelerde katılmalı ki ortak bir çözüm bulunsun. Sınıf yetersizliğinin çözümü olarak özel eğitim okulu açılmasını önerebilirim.”

“Özel eğitim okulları açılmalı ve özel eğitim sınıf sayıları artırılmalıdır.”

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu bölümde, RAM’larda sunulan özel eğitim hizmetlerine ilişkin görüşlerden elde edilen nitel bulgular sınırlı sayıda yapılan araştırmaların desteği ve araştırmacıların RAM ile koordinasyonlu rehberlik ve özel eğitim hizmetlerini yürütmesinden edinilen bilgilere dayanarak tartışılmış ve yorumlanmıştır.

RAM’da okullara sunulan hizmetleri belirlemeye ilişkin planlama/programlama ve destek hizmetler görevlerinin olduğuna yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. RAM’ların özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde oluşturdukları planlama/programlamada koordinasyon sağladıkları en fazla vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim veya seminer düzenleme, istatistiki veriler elde etme, BİLSEM tanılama süreçlerini yürütme gibi hizmetler sıralanmaktadır. Destek hizmetler olarak RAM’da eğitsel tanılama süreci en fazla görüş olarak belirtildiği görülmektedir. Özak, Vural ve Avcıoğlu (2008), tanılama süreçlerinde öğrenci görüşlerinin alınması, öğrencinin geçtiği aşamalar, aşamaların yeterliliği, personel yeterliliği, personel sayısı, ölçeklerin kullanımı ve tanılamaya ilişkin beklentilere yönelik çeşitlilik gösteren bulgulara ulaşılmıştır. Bu araştırmadaki tanılama süreci ile RAM’da sunulan destek hizmetlerinin en fazla tanılama olarak belirtmesi birbirini destekler niteliktedir.

Kurumda verilen özel eğitim hizmetlerde eğitsel tanılama ve yönlendirme işlemlerini yürütmek, özel eğitim hizmetleri toplantıları yapmak, çalışma alanlarındaki konularla ilgili kullanılmak üzere broşür, afiş, kitapçık, bülten ve araştırma gibi yayınlar hazırlamak, Bakanlığın belirlemiş olduğu güncel istatistiki verileri tutmak, Merkezi Ortak Sınavlar ve İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Bursluluk Sınavı için sınav tedbiri hizmeti girişleri yapmak, özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde gerekli duyuruları web sitesi ve sosyal medyada paylaşmak sonuçlarına ulaşılmıştır. Kurumda verilen hizmetlerde katılımcıların çoğunluğu eğitsel tanılama ve yönlendirme olarak görüş belirtmesi diğer çalışma alanlarında bulgulara az rastlanması RAM’ların özel eğitim bölümünün kurumsal hizmetinin eğitsel tanılama olarak görüldüğü diğer alanlarda yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Gören (2010), RAM’lardan hizmet alan bireylerin hizmet aldıkları konu dağılımında %46.6’sını eğitsel tanılama ve özel eğitim değerlendirme kurul başvurusu olarak bulgulara ulaşılmıştır. Gören’in araştırmasından elde edilen bulgular ile kurumda verilen hizmetin eğitsel tanılama olarak görülmesi sonucu örtüşmektedir. Sahada verilen özel eğitim hizmetleri bulgularında ise özel eğitim sınıf ziyaretleri en fazla vurgulanmaktadır. Söz konusu ziyaretlerin özel eğitim sınıflarında işlemlerin mevzuat açısından koordine edilmesi ve yönetici, öğretmen, öğrenci ve aile gibi diğer paydaşların özel eğitim farkındalığının oluşması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca özel eğitim alanında etkinlikler düzenlenmesi, soru ve görüşlerde müşavirlik hizmeti vererek bilgilendirme yapılması ve ihtiyaç ve talepler doğrultusunda öğretmen, aile ve öğrenci hedef kitlesine yönelik eğitimler, konferans, kurs, seminer düzenlenmesi sahada verilen diğer hizmetler olarak sıralanmaktadır. Uçuş (2016), çalışmasında özel eğitim alanında yapılan çalışmalarda hassasiyet ve duyarlılık gösterilmesi ile gereken önemin verilmesi, özel gereksinimli bireylerin eşit eğitim alma hakkına sahip olması, güçlendirici ve onarıcı tedbirler alınması ve özel eğitimde toplumsal bilinç sağlanması bulgularına ulaşılmıştır. Söz konusu ulaşılan bulguların özel eğitim alanında toplumsal bilgi ve becerilerin gelişmesi açısından önemi üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu bağlamda RAM’ların kurumda ve sahada verilen özel eğitim hizmetlerinde özel eğitim alanında farkındalık çalışmalarına daha fazla yer verilebilir.

RAM’larda özel eğitim hizmetlerinin etkililiğine ilişkin öğretmen ve yönetici açısından müşavirlik, eğitimler ve duyurular hizmetlerinin etkililiği üzerinde görüşler belirtmektedir. Ayrıca RAM’ın hizmetleri yürütme konusunda sahada daha fazla yer alması bulgusunun da önemli olduğu düşünülmektedir. RAM’larda özel eğitim hizmetlerinin etkililiği hakkındaki görüşleri incelendiğinde öğrenci ve aile açısından öğrenci gelişimi, farkındalık, aile eğitimleri

ve izleme üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Taşçı (2019), okullarda yapılan eğitimlerin velilere, öğretmenlere ve hizmet içi olarak yapılması gerektiğine ve yaşanan sorunlara ilişkin okul yöneticilerinin önerileri başlığında “*aile eğitimleri yapılmalıdır*” “*hizmet içi eğitimler yapılmalıdır*” “*özel eğitim ve rehber öğretmenden destek alınmalıdır*” yönelik bulgulara ulaşmıştır. Yine çalışmasında görev ve sorumluluklarına ilişkin bulgularda gerektiğinde yöneticilerin rehberlik etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda özel eğitim hizmetlerinin öğretmen ve yönetici ile aile ve öğrenci açısından etkililiği RAM’in eğitimler, müşavirlik, duyurular, farkındalık ve izleme çalışmalarını etkin yürütmesine ve sahada olmasına bağlanabilir.

RAM’da özel eğitim hizmetlerinin etkililiğinde görünürlük faaliyetlerine de değinilmektedir. Günümüzde hızla gelişim gösteren teknoloji yaygın bir şekilde kullanıldığı ve işlevliği ile her alanda hayatı kolaylaştırdığı göz önünde bulundurulursa söz konusu görünürlük faaliyetlerinin öneminin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Gören (2010), araştırmasında katılımcıların tanınırlık konusunda yapılabilecek en önemli çalışmanın basın ve medyanın kullanılması ve RAM’in tanınırlığını arttırmak üzere verdiği öneriler oldukça olumlu ve yapıcı olduğu bulgularına ulaşmış olup görünürlük faaliyetlerini destekler niteliktedir.

Eğitsel değerlendirme ve tanılamada yaşanan güçlükler bulguları incelendiğinde RAM’in kurumsal faktörleri RAM’da öğretmen yetersizliğinin olması, kurumun fiziki ortamlarının yetersizliği, değerlendirme süreçlerinin ayrılan süre yetersizliği ve RAM’da görev yapan öğretmenlerin yeterliliklerinin istenilen düzeyde olmaması sonuçlarına ulaşmaktadır. Bireysel özelliklerine göre değerlendirme zamanının belirlenmesi gerektiği, etkilendikleri yetersizliklerinden, sağlık sorunlarından ve kullanılan ilaçlardan dolayı performans düzeylerini ortaya koyamadıklarını, farklı ortamlarda becerilerini gösteremediklerini vurgulanmaktadır (Bruce, 2011; Şafak, 2018). Özak, Vural ve Avcıoğlu (2008) araştırmasında eğitsel tanılama süreçlerinde özel eğitim hizmeti kararlarının belirli zamanlarda izlenmesi ve değerlendirmesi gerekirken personel yetersizliğine bağlı olarak yapılamadığı belirtilmektedir. Yine bu çalışmada eğitsel tanılama süreçlerinde görev alan öğretmenlerin mesleki gelişim yönünden yeterli olmadığı bulgularına ulaşmaktadır. Yürekli (2021) araştırmasında ise ortamın yetersiz olduğunu ve aynı ortamda aynı anda birden fazla bireyin değerlendirildiğini, fiziksel koşullarının belirli standartlarda olmadığını ve bireysel farklılıklara uygun olmadığını bulgularına ulaşmaktadır. Söz konusu çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile bu çalışmadaki eğitsel tanılamada yaşanan güçlükler sonuçları birbirini destekler niteliktedir. Eğitsel değerlendirme ve tanılamada yaşanan güçlüklerin kurum dışı etkileyen faktörler ise ailelerin reddetme, karışık duygular, kızgınlık, utanç gibi kabul sürecinde yaşadığı aşamalardan kaynaklı tanılama sürecine olumsuz yaklaşımları, hastanelere ulaşım imkanları, doktor yetersizliği veya hatalı sağlık kurulu raporlarında kaynaklı hastanelerde tıbbi tanılama süreçlerinin zorluğu, öğrencilerin yönlendirme süreçlerinde okuldan göndermesi gereken eğitsel değerlendirme isteği formu, rehabilitasyon merkezlerinden gönderilmesi gereken dönem sonu bireysel performans değerlendirme formu gibi evrakların eksik olması, tanılama sürecine müdahale etmek isteyen siyasi veya bürokrasi baskıları şeklinde sonuçlara ulaşmaktadır. Tiryakioğlu (2009) araştırmasında özel eğitim bölümüne yönlendirilen bireylerin tıbbi raporlarının hastaneler tarafından anlaşılır şekilde düzenlenmediği bulgusuna ulaşmaktadır. Yürekli (2021), eğitsel tanılama ile tıbbi tanılama sonuçlarını karşılaştırmasında, tıbbi tanılama sürecinde disiplinler arası bir değerlendirmenin yapılamaması ve yeterli zaman ayrılamaması bulguları belirtilmektedir. Çakmak (2017) ise, tıbbi tanıları ile eğitsel tanıları arasında tutarsızlık olduğunu öğrenme güçlüğü olan bireyler üzerinde yaptığı çalışmada tespit etmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile tıbbi tanılama süreçlerinde yaşanan güçlükler birbirini destekler niteliktedir. Özak, Vural ve Avcıoğlu (2008), eğitsel tanılama süreçlerinde aile ve bireyin sürece aktif dahil olmadıklarından dolayı zorluklar yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda ailelerin eğitsel tanılama sürecine olumsuz yaklaşımları örtüşmekte olup ailelerin sürece aktif katılımı için desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim ortamlarına yerleştirmede yaşanan güçlükler incelendiğinde özel eğitim hizmetleri kurulunun etkin çalışmaması, özel eğitim sınıfı kontenjan aşımı yapılarak yerleştirme yapılması, okullarda fiziki yeterliliğe sahip olmayan özel eğitim sınıflarının açılması, taşınabilir eğitim sistemindeki yaşanan aksaklıklar, hizmet bölgesindeki özel eğitim sınıfı sayılarının azlığı, ailelerin itirazları ve özel eğitim sınıflarında donanım eksiklikleri sonuçlarına ulaşmaktadır. Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliğinde ise özel eğitim öğrencilerinin taşınması maddesinde öğrencisi taşınacak okul ve yerleşim biriminde aranacak şartlar aramaksızın taşıma yapılması gerektiği mevzuatta açıkça belirtilmektedir (MEB, TYEEY, 2014). Söz konusu yönetmeliklerde geçen tedbirlerin dikkate alınmamasından dolayı özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin eğitim ortamlarına yerleştirilmesinde güçlükler yaşandığı düşünülmektedir. Aydın Timur (2017), araştırmasında taşınabilir eğitim sisteminin uygulamasına yönelik taşıma durumu, fiziki durum, yemek durumu ve eğitim-öğretim durumu yeterliliğine ilişkin “düşük” ve “orta” düzeylerde olduğu ve aşım durumuna ilişkin algılarının taşınabilir eğitim yapan okullarda “düşük” düzeyde olduğu görülmüştür. Bu araştırma sonucu ile taşınabilir eğitim sisteminden kaynaklı yaşanan güçlükler birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Özak, Vural ve Avcıoğlu (2008), yerleştirme bulgularında özel eğitim sınıfı veya özel eğitim okulunun sayısının az olmasına bağlı olarak

kaynaştırma uygulamaları özel eğitim hizmeti kararı tercih edildiğine, MEB'in bu konuda düzenlemelere daha fazla yer vermesi gerektiğine özel eğitim sınıflarında gerekli materyallerin sağlanmasına ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Yurtsever (2013) araştırmasında, özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ortamlarının yetersiz kalmasından dolayı RAM personelinin yerleştirme sürecinde sorun yaşadığını belirtmiştir. Yürekli (2021) araştırmasında ise ailelerin yerleştirme kararlarına itiraz ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda özel eğitim sınıfı sayılarının azlığı, özel eğitim sınıfı donanım eksikleri ve aile itirazları bulguları ile örtüşmektedir.

Eğitsel değerlendirme ve tanılamada sunulan hizmette yaşanan güçlüklerle ilişkin çözüm önerilerinde ailelerin bilinçlendirilmesi, kabul ve uyum süreçlerinin desteklenmesi amacıyla aile eğitimlerinin yapılması gerektiği sonucu en çok vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra RAM'da görev yapan öğretmenlerin belli kriterlere göre seçilmesi ve özlük haklarının iyileştirilmesi, özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin farklı zamanlarda ve farklı kişilerle tanılama süreçlerine tutulması, RAM ile okul, milli eğitim müdürlükleri, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, hastaneler gibi kuruluşların koordinasyon sağlanması, RAM'ların ölçme araçları donanım teminleri, sağlık kurulu raporlarının nitelikli hale getirilmesi, öğrenci yönlendirmesinde sorumluluk yetkisinin değiştirilmesi ve öğrencileri yönlendirme yapacak öğretmenlerin eğitilmesi sonuçlarına ulaşılmaktadır. Arşit (2019), aile eğitim hizmetlerinin özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin ailelerine yönelik işlevsel hale getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Taşçı (2019) ise, aile eğitimlerinin özel gereksinimi olan öğrenci ebeveynleri oldukça önemli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Özak, Vural ve Avcıoğlu (2008), RAM'ların MEB'den beklentileri bulgularında uzman personel atamaları yapılmasına, RAM'ların gerekli materyaller ve ortamlar sağlanarak fiziki ortam yeterliliklerinin oluşturulmasına ve hizmetiçi eğitimler verilerek RAM'da görev yapan öğretmenlerin yeterliliklerinin artırılmasına ulaşılmıştır. Yürekli (2021), eğitsel tanılama sürecinde hastanelerdeki uzmanlarla iletişim halinde olunması, RAM'ların fiziksel ortam koşullarının düzenlenmesi, ölçme materyallerinin bireysel farklılıklara uygun olarak geliştirilmesi, tanılama sürecinde görev alan öğretmenlerin eğitim alması ve alanında uzman personelin RAM'larda yer alması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmalar ile bu araştırmada yer alan eğitsel değerlendirme ve tanılamada yaşanan güçlüklerle yönelik çözüm önerileri birbirini destekler niteliktedir. Ancak Göncü'nün (2019) araştırmasında ise öğretmenlerin mesleki yeterlik algı düzeylerine ilişkin toplam puan ortalamalarının "yeterli" seviyede olduğu bulgusu ile çelişmektedir.

Yerleştirme süreçlerinde yaşanan güçlüklerle özel eğitim hizmetleri kurul üyelerinin etkin katılımı, yerleştirme yapılacak öğrencilerin özel eğitim sınıflarına dengeli şekilde dağılımının yapılması, yerleştirme yapılmadan önce okullarla işbirliği içinde olunması, özel eğitim okullarının yaygınlaştırılması, özel eğitim sınıf sayılarının artırılması, özel eğitim sınıfı donanımlarının zenginleştirilmesi ve taşıma eğitim sistemi uygulamalarının daha düzenli hale getirilmesi yönünde çözüm önerileri sonuçlarına ulaşılmaktadır. Yürekli'nin (2021) yerleştirme kararlarına yönelik öneriler başlığında okulların sayısının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Özak, Vural ve Avcıoğlu (2008), MEB'den yerleştirmeye ilişkin bulgularda daha fazla özel eğitim okulu açılması ve okullara gerekli araç gereç sağlanması bulgularına ulaşılmış olup özel eğitim okullarının yaygınlaştırılması ve özel eğitim sınıfı donanımlarının zenginleştirilmesi sonuçlarıyla destekler olduğu görülmektedir. İyibaş'ın (2017), taşınabilir eğitim sisteminin planlanmasının eğitim öğretim başlamadan önce tamamlanması ve daha sistemli hale getirilmesi yönündeki sonucu ve Timur'un (2017), taşıma ihaleleri sonucunda taşıma yapan araçların şoför ve personellerin gerekli eğitim ve denetime tabi tutulması yönündeki sonuçları taşınabilir eğitim sistemi uygulamalarının düzenlenmesi sonucu ile örtüşmektedir. Bu bağlamda milli eğitim müdürlüklerinin taşıma eğitim sisteminde daha etkin rol alması gerektiği düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde çalışmadaki tartışmalar ve çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik olarak öneriler yer verilmiştir:

5.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- ✓ RAM tarafından yürütülen özel eğitim hizmetlerinde okullara sunulan hizmetlerinin etkililiğini ortaya koymak ve RAM'ların tanıtılması amacıyla web sitesi ve sosyal medyada görünürlük faaliyetleri yer alabilir.
- ✓ RAM'ların kurumda ve sahada verilen özel eğitim hizmetlerinde özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin sosyal ve duyuşsal gelişimleri, ailelerin kabul ve uyum süreçleri için özel eğitim alanında farkındalık çalışmalarına daha fazla yer verilebilir.
- ✓ RAM'ların fiziki ortam iyileştirilmesi ve ölçme araçlarında donanımlarının zenginleştirilmesi amacıyla MEB tarafından gerekli tedbirler alınabilir.
- ✓ RAM'larda değerlendirme ortamları ve değerlendirme zamanında düzenleme yapılabilir.

- ✓ RAM'larda çalışan öğretmenlerin çalışmaya istekli olabilmesi için çalışma koşulları, özlük hakları konularında MEB tarafından iyileştirme çalışmaları yürütülebilir.
- ✓ RAM'larda eğitsel değerlendirme ve tanılama süreçlerini etkin şekilde yürütebilecek yeterliliğine sahip öğretmen eğitimleri verilebilir.
- ✓ RAM'larda araştırma, geliştirme, iyileştirme ve önleyici çalışmalara yer verildiğinden ve hizmet alanlarının geniş olmasından dolayı bu kurumlarda görev yapan öğretmenlerin lisansüstü eğitim görmeleri teşvik edilebilir.
- ✓ Ailelerin bilinçlendirilmesi, kabul ve uyum süreçlerinin desteklenmesi amacıyla yasal hakları, gelişim özellikleri, engel türleri gibi konularda aile eğitimleri sistemli olarak yapılabilir.
- ✓ Hastanelerde tıbbi tanılama süreçlerinde yaşanan güçlüklerle yönelik sağlık kurulunda görev alan personellere eğitimler düzenlenebilir.
- ✓ Özel eğitim hizmetleri kurulunun üyelerinin ve ailelerin etkin katılımı sağlanarak toplantıların yapılması ve eğitim ortamlarına yerleştirme kararları alınabilir.
- ✓ Özel eğitim okullarının yaygınlaştırılması ve okullar bünyesinde özel eğitim sınıfı sayılarının artırılması çalışmalarına daha fazla yer verilebilir.
- ✓ Özel eğitim sınıflarında donanımların zenginleştirilmesi amacıyla MEB tarafından gerekli tedbirler alınabilir.
- ✓ Taşınabilir eğitim sistemi uygulamasının mevzuat çerçevesinde daha etkin yürütülmesi için gerekli tedbirler alınabilir.
- ✓ RAM'ın özel eğitim hizmetlerinin etkinliğinin sağlanması amacıyla okul, milli eğitim müdürlükleri, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, hastaneler gibi kuruluşlarla koordinasyonları sağlanarak işbirliği artırılabilir.

5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- ✓ Bu araştırma nitel yöntemle yapılmıştır, ileri araştırmalarda nicel yöntem kullanılarak örneklem sayısı artırılıp genelleme yapma imkanı da sağlanabilir.
- ✓ Araştırma sonuçları RAM'dan özel eğitim hizmeti alan eğitim kurumlarının özel eğitim hizmetleri bölümü ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadığını göstermektedir. Bu açığı gidermek amacıyla benzer bir araştırmanın da özel eğitim hizmetini veren RAM personellerine yönelik yapılması sağlanabilir.
- ✓ Bu araştırma var olan problemlerin durumunu tespit etmeye yönelik olduğundan eğitsel değerlendirme ve tanılama, yerleştirme, taşınabilir eğitim sistemi, özel eğitim hizmetleri kurulu gibi etkileyen faktörler üzerinden ayrı ayrı detaylı çalışma yapılabilir.
- ✓ Bu araştırma örneklemi eğitim çalışanları oluşturduğundan aynı konuda özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin ailelerini içeren örneklem seçilerek çalışma yürütülebilir.
- ✓ Eğitim kurumlarında eğitim yönetimi ve denetiminin eğitim örgütlerinin geliştirilmesinde önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Ancak alanyazın incelemesinde özel eğitim hizmetlerine yönelik eğitim yönetimi alanında araştırmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ileride araştırmacılara özel eğitim hizmetlerine yönelik liderlik, performans değerlendirme yönetici rolü ve yeterliliği gibi konularda eğitim yönetimi ve denetimine ilişkin araştırmalar yapmaları önerilebilir.
- ✓ Bu araştırmada RAM'ın özel eğitim bölümü üzerinde odaklanarak çalışma yürütülmüştür. Benzer bir araştırmada RAM'ın yapısındaki rehberlik bölümü ve özel eğitim bölümüne odaklanarak kapsamlı bir bakış açısıyla yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Akçamete, G. (2019). "Özel gereksinimli olan bireyler". (Ed. Ümit Şahbaz), *Özel Eğitim Ve Kaynaştırma*, (2. Baskı), Kök Yayıncılık, Ankara.
2. Arşit, M. H. (2019). *Özel Eğitim Okulları İle Rehberlik Ve Araştırma Merkezlerinde Görev Yapan Rehberlik Öğretmenlerinin Özel Eğitimde Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Hizmetlerine İlişkin Özyeterliliklerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Biruni Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
3. Ataman, A. (2011). "Özel eğitimin tarihçesi". (Ed. Ayşegül Ataman), *Özel Gereksinimli Çocuklar Ve Özel Eğitime Giriş*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

4. Aydın, Timur, H. (2017). *Taşımalı Eğitim Sistemi Uygulamasının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
5. Başkale, H. (2016). *Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik Ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi*. DEUHFED, 9(1),23-28.
6. Berkant, H.G. ve Karagülle, S. (2019). *Lise Ve Ortaokul Öğrencilerinin Sabır Davranışlarına Yönelik Görüşleri*. Bildiri Tam Metinleri, 176. 3. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu-ISOEVA. İstanbul.
7. Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö.E, Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (31. Baskı). Pegem Yayınevi, Ankara.
8. Cavkaytar, A. ve Diken, İ. H. (2007). *Özel Eğitime Giriş*. Kök Yayıncılık, Ankara.
9. Çakmak, Z. (2017). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezi Personelinin Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Değerlendirilme Süreçlerine İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
10. Diken, İ. H. (2020). *Özel Eğitim Ve Kaynaştırma*. (1. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
11. Eripek, S. (2005). *Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir.
12. Göncü, A. (2019). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezlerinin Özel Eğitim Hizmetleri Bölümlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Mesleki Yeterlik Algıları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
13. Gören, E.Z. (2010). *Türkiye’de Rehberlik Ve Araştırma Merkezlerinden Hizmet Alanların Analizi Ve İstanbul’da Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
14. İyibaş, M. A. (2017). *Taşımalı Eğitim: Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Mardin.
15. Kekeç, H. B. ve Töre, E. (2020). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezi Kavramına İlişkin Öğretmenlerin Ve İdarecilerin Algıları: Metafor Çalışması*. İZÜ Eğitim Dergisi, 2(3), 19-41.
16. Kuzgun, Z. (2019), *Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Tanılama Sürecinde Karşılaşılan Güçlüklerle İlgili Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) Personelinin Görüşlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
17. Küçükgöz, M. (2020). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezinde Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Eğitsel Değerlendirme Ve Tanılama Sürecine İlişkin Bir Durum Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
18. MEB, (1968). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12814.pdf>
19. MEB, (2001). *Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010417>
20. MEB, (2014). *Millî Eğitim Bakanlığı Taşıma Yoluyla Eğitime Erişim Yönetmeliği*. Erişim adresi: https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/12024357_tasimayonetmeliği.pdf
21. MEB, (2017). *Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171110-2>
22. MEB, (2018). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezi Kılavuzu*. Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_01/17234231_ram_kilavuzu_2018.pdf
23. MEB, (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
24. Özak, H., Vural M. ve Avcioğlu, H. (2008). *Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlerinin Gönderme Tanılama Yerleştirme İzleme Ve Değerlendirmeye İlişkin Görüş Ve Önerileri*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1). 3-17.
25. Özyürek, M. (2010). *Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*. (2. Baskı). Kök Yayıncılık, Ankara.

- 26.Sayan, A. (2019). *Destek Eğitim Odalarında Eğitim Alan Okul Öncesi Kaynaştırma Öğrencilerinin Gelişimlerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 27.Selvi, H. H. (2016). *Özel Eğitim Kurumlarında Yönetsel Sorun Analizi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 28.Sığırtmaç Dikici, A. (2020). *Erken Çocuklukta Özel Eğitim Ve Kaynaştırma*. Pegem Akademi, Ankara.
- 29.Sucuoğlu, B., Diken, İ. H., Demir, Ş., Ünlü, H. ve Şen, A. (2010). *Özel Eğitim Terimler Sözlüğü*. Maya Akademi, Ankara.
- 30.Şafak, P. (2018). *Ağır Ve Çoklu Yetersizliği Olan Öğrencilerin Eğitimleri Ve Bağımsızlığa Ulaşmaları İçin Desteklenmeleri*. Vize Yayınları, Ankara.
- 31.Taşçı, F. (2019). *Engelli Ve Engelli Olmayan Öğrencilerin Bütünleşmesinde Okul Yönetiminin Tutumlarının Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 32.Tiryakioğlu, Ö. (2009). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezi Müdürlerinin Özel Eğitim Bölümünün Sorunlarını Algılamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- 33.Uçuş, Ş. (2016). *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Ve Okul Öncesi Öğretmeni Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi*. Adıyaman University Journal of Educational Sciences, 6(2), 360-388
- 34.Ünsal, K. (2019) *Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamalarında Rol Alan Sınıf Öğretmenlerinin Görev Ve Sorumluluklarını Yerine Getirme Durumları Ile Kaynaştırmaya Yönelik Tutumların İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- 35.Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı). Seçkin Yayınevi, Ankara.
- 36.Yurtsever, Ş. (2013). *Eğitsel Tanılama Ve Değerlendirme Sürecinde Görev Alan Rehberlik Ve Araştırma Merkezi Personelinin Karşılaştığı Sorunların Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 37.Yürekli, M. (2021). *Rehberlik Ve Araştırma Merkezinde Çalışan Öğretmenlerin Ağır Ve Çoklu Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitsel Değerlendirme Ve Tanılama Süreçlerine İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.